

Інвестиційна та інноваційна діяльність

УДК 330.322:338.2

У.Б. Гладка

Інвестиційна діяльність та її державне регулювання

Досліджено сутність інвестиційної діяльності та її потребу в державному регулюванні. Запропоновані принципи та пріоритети, на яких повинна базуватися інвестиційна політика України. Розглянуто причини, які призвели до економічної кризи в Україні. Подано рецепт виходу з фінансової кризи.

Ключові слова: інвестиції, державне регулювання, пріоритети інвестиційної діяльності, криза, економічна криза, фінансова криза, ринкова економіка.

Розширене відтворення економіки не може відбудовуватися без належного забезпечення його інвестиційними ресурсами та без удосконалення управління всією інвестиційною діяльністю. Дослідження цих проблем є одним із найбільш актуальних завдань економічної науки. У сучасних українських реаліях ефективна інвестиційна діяльність може стати найважливішим засобом забезпечення виходу України з довготривалої економічної кризи. Вона може забезпечити досягнення реальних структурних зрушень у народному господарстві, у технічному переозброєнні виробництва, підвищенні якісних показників господарської діяльності, а, відповідно, життєвого рівня населення. Активізація інвестиційної діяльності є вирішальною ланкою економічної політики держави, оскільки на її основі можна реально здійснити структурну перебудову економіки України. А вона потребує використання усіх найважливіших факторів, які могли б сприяти зростанню обсягів інвестицій, підвищенню їх ефективності та позитивному впливу на темпи економічного зростання. Інвестиційні процеси в Україні, як і у будь-якій іншій трансформаційній економіці, відбуваються за участі багатьох складових, взаємопов'язаних державних і недержавних, фінансових та нефінансових інституцій, методів, засобів та інструментів.

Управління інвестиційною діяльністю та інвестиційними процесами є складним і багатогранним завданням, оскільки вимагає врахування впливу різних сторін функціонування економічних систем і суб'єктів економічної діяльності.

Дослідженню цих проблем присвячені праці багатьох зарубіжних економістів: Є. Бріггема, Дж. М. Кейнса, М. Фрідмана, У. Шарпа, Й. Шумпетера та ін. Вагомий внесок у вирішенні цих проблем і українських вчених: С.М. Злупка, С.М. Мочерного, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, М.І. Долішнього, А.А. Чухна та ін.

Водночас багато проблем, що стосуються інвестиційної діяльності, залучення інвестиційних ресурсів, визначення і формування ролі державного регулювання, напрямів їх приросту з позицій організаційно-правового та інституціонального забезпечення, залишаються дискусійними. Це пояснюється не лише різними підходами щодо досліджуваної проблематики, а й динамізмом інвестиційних процесів, пошуком шляхів оптимізації розподілу і використання як власних, так залучених і позичених інвестиційних ресурсів.

© У.Б. Гладка, 2009.

Дж. М. Кейнс свого часу розробив механізм активного державного регулювання економіки з використанням ринкових важелів. Він довів, що рівновага попиту і пропозиції не співпадає з повною зайнятістю, а рівноважний обсяг виробництва менший за потенційний. Такі розбіжності обумовлені невідповідністю планів інвестицій і заощаджень, бо і ті й інші мають різні мотиви. У своїх працях Дж. М. Кейнс спирався на думку про узагальнення розвитку вільної ринкової системи, де вирішальна роль у прийнятті стратегічних рішень належить народу не просто як суб'єкту демократичної системи керування, а як сукупному споживачеві. У вільній ринковій економіці кожний індивід самостійно приймає рішення щодо поділу своїх доходів на цілі споживання й заощадження, і держава має лише створити умови, щоб визначений сукупною волею громадян фонд нагромадження було використано з найбільшою ефективністю [1].

Серед багатьох українських економістів-дослідників викристалізувалася думка, що існують три групи причин, які призвели до глибокої економічної кризи в Україні. Перша – успадковані Україною недоліки колишнього СРСР. Друга група причин – це наслідки дій українських «реформаторів». Третя група причин зумовлена самим процесом трансформації адміністративно-командної системи колишнього СРСР в ринкову економіку взірця XIX ст. [2, с. 116]. А це означає, що основна причина тривалої економічної кризи в Україні – це допущені помилки щодо визначення моделі її економічного розвитку [3, с. 334-339].

Причиною української фінансової кризи, що проявилася у 3-му кварталі 2008 р. і зараз переросла в економічну, є недооцінка Національним банком України (НБУ) і Президентською управлінською вертикаллю можливого переростання економічної кризи США у світову (глобальну) економічну кризу, в тому числі українську.

Доцільно звернути увагу на слова екс-президента Польщі Леха Валенси, виголошені 26.02.2009 р., на третьому форумі «Європа-Україна» у м. Києві, де він подав свій рецепт виходу з нинішньої фінансової кризи і шляхів розвитку Європи. На його думку, «старі європейські держави будували Об'єднану Європу на своєму досвіді – вільному ринку, інші країни хотіли б будувати Європу на цінностях і в результаті всі стали жертвою кризи. Такої кризи не було б, як би ми підготувалися до контролю за банківською системою. Іншою причиною стало те, що багато інвестицій робилося в нерухомість замість того, щоб вкладати в створення робочих місць і таким чином збільшувати зайнятість» [12, с. 2]. Це повною мірою стосується і України. В Україні і сьогодні не вирішено, яким шляхом йти. Немає програм і структур, які б показали, як бути далі. Варто, мабуть, погодитися з думкою Леха Валенси, що Україні доцільно використати досвід Польщі.

Метою статті є обґрунтування потреби підвищення ролі впливу держави на підвищення ефективності інвестиційної діяльності в Україні як основного засобу трансформації і реструктуризації української економіки.

Основні результати дослідження. Ринкова економіка – це економіка соціального спрямування. В українських реаліях це трансформація власної економіки від державної командно-адміністративної до ринкової соціально спрямованої. Проблема такої трансформації справа не з простих. Для України – це не тільки зміна політичного устрою, а й зміна всіх форм власності, в тому числі на засоби виробництва, а відповідно і на форми трудових відносин. Методологічні положення такої трансформації повинні розроблятися на системних засадах і формалізовуватися на законодавчому рівні як на довгострокову, так і на середньострокову перспективу. Це означає, що з методологічної позиції у перших

місяцях існування незалежної держави, мала бути на законодавчому рівні затверджена «Генеральна стратегія розвитку економіки України». Така стратегія з огляду на досвід економічно розвинених країн (Японія, Німеччина, США та ін.) розробляється і затверджується на законодавчому рівні на довгостроковий період (10–20 років). При цьому відбувається деталізація на середні і короткострокові періоди, в тому числі в міжгалузевому і галузевому розрізах з урахуванням першочергових стратегічних галузей, виробництв, підприємств, суб'єктів господарювання. Для України такими стратегічними галузями, на нашу думку, повинні бути агропромисловий комплекс (АПК), паливно-енергетичний комплекс (ПЕК), національна і економічна безпека. В такій послідовності розробляються Стратегії галузей економіки і напрямків їх розвитку. Не вдаючись у деталі такого підходу і в кількість розроблених «стратегій», «програм», документів, доцільно зупинитися на деяких із них. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 рр.) «Шляхом Європейської інтеграції» (Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геець та інші [4]). Загальне керівництво підготовкою «Стратегії» здійснював тодішній Прем'єр-міністр України В.Ф. Янукович. Ця «Стратегія...» була розроблена у відповідності до розпоряджень Президента України № 372/2001-рп від 21.12.2001 р. та № 385/2002-рп від 08.11.2005 р. Основні прогностичні макроекономічні показники розвитку України було розглянуто на розширеному засіданні Кабінету Міністрів України та Президії Національної академії наук України 12 березня 2004 р. При її підготовці використовувалися аналітично-прогностичні матеріали Міністерств і відомств України, обласних державних адміністрацій, міжнародних організацій та фахівців. Стратегія містила собі XVI розділів. Не вдаючись у детальний аналіз, треба наголосити, що за фактом реалізації ця «Стратегія...» не виправдала своєї назви і призначення [6; 7. с. 223–231].

Але як за назвою, так і за призначенням розробка такої «Стратегії...» для України конче, безвідкладно необхідна.

У продовження аналізу і досліджень Стратегічних напрямків розвитку української економіки доцільно зупинитися на «Енергетичній стратегії України на період до 2030 р.» [5]. Тут теж 16 розділів. Вона розроблена під керівництвом тодішнього Міністра палива та енергетики України І. Плачкова. Сьогодні на Україні функціонує 15 атомних енергоблоків. Вони виробляють майже 50% електроенергії. Озвучена «Енергетична стратегія...» передбачає введення в експлуатацію ще 22 атомних енергоблоків! Це за відсутності в Україні власного палива для атомних енергоблоків.

За такої ситуації, виходячи з положень світового співтовариства, така «Енергетична стратегія», не може забезпечити економічну безпеку України, а відповідно і політичну незалежність. З позиції економічно розвинених країн обов'язково потрібна диверсифікація енергоносіїв. Їхнє постачання повинно забезпечуватися не менше ніж із трьох джерел. Виходячи із цієї норми, чи можливо вважати таку стратегію прийнятною для України?

Щодо інвестиційної діяльності, інвестиційних процесів, то їх теоретичні положення розглядаються з позиції макро- і мікрорівнів. У макроекономічному відзеркалюються об'єктивні економічні процеси і проблеми розробки інвестиційної політики держави в економіці, в інвестиційній сфері, як їх кінцева мета. У мікроекономічних положеннях акцент спрямовується на аналіз поведінки приватних інвесторів і вплив на них державної економічної політики. Обидва підходи відіграють суттєву роль і мають вагоме значення при розгляді конкретних інвестиційних процесів, концепцій, стратегій, програм, проектів, усієї інвестиційної ді-

яльності. В реальній економіці багато економічних концепцій, стратегій і програм включають елементи підходів як з позиції (рівня) підприємств (мікрорівень), так і з позиції економіки в цілому (макрорівень). Безумовно, що неабияке значення має вагомість того чи іншого рівня. Але незалежно від вагомості вони (ці рівні) доповнюють один одного, створюючи умови для ефективнішого і об'ємнішого використання як дослідження, так і вирішення суспільно важливих проблем в інвестиційній діяльності. Це стосується оцінки і визначення інвестиційного середовища, інвестиційних процесів, розуміння інвестицій, тому що підходи до трактування навіть інвестицій, а відповідно і інвестиційних процесів у багатьох авторів дещо, на нашу думку, недопустимо спрощуються.

Це впливає на визначення пріоритетів в економіці в цілому, а відповідно пропорцій і напрямків економічного розвитку і забезпечення їх інвестиційними ресурсами. Для прикладу, якщо розглянути кредитування, то із загальної суми кредитів 246,8 млрд. грн., наданих в економіку України у 2007 р., в інвестиційну діяльність було спрямовано 94,69 млрд. грн., або 13,28% від ВВП. Але із цієї суми іпотечні кредити становили 51,88 млрд. грн., або 7,28% від ВВП. Це означає, що на відтворювальні процеси, на весь виробничий апарат української економіки разом з лізингом припадало 5,94% від ВВП (табл. 1). Безперечно, така величина інвестиційних кредитів не може забезпечити нормальний розвиток економіки країни. А якщо взяти до уваги, що майже 40% всіх підприємств в Україні працює збитково, то інвестиційно-інноваційний розвиток країни успішним бути не може. При цьому існує потреба звернути увагу на пропорції розвитку української економіки. Із загальної суми інвестицій 44,8 млрд. грн. в основний капітал у 2006 р. у добувну промисловість України було скеровано 8,6 млрд. грн., або 19,18%, у металургійне виробництво 6,9 млрд. грн., або 15,56%, а в машинобудування тільки 3,6 млрд. грн., або 8,15% (табл. 2). За цим принципом організована і зовнішньоекономічна діяльність в Україні. Частка українського експорту недорогочінних металів і виробів із них у товарній структурі зовнішньої торгівлі України в 2006 р. становила 16,4 млрд. дол. США, або 42,8%, мінеральні продукти 3,9 млрд. дол. США, або 10%. В той же час продукція машинобудування – 2,08 млрд. дол. США, або 5,4% [10, с. 254]. Таких пропорцій і такої структури економічного розвитку в економічно розвинених країнах не існує. Це є свідченням того, що Україна цілеспрямовано перетворюється у сировинний придаток інших країн.

На підставі даного дослідження очевидно, що розвиток української економіки і інвестиційної діяльності вимагає удосконалення. Трансформаційні процеси в економіці і її реструктуризація спрямовувалися без урахування реалій. Світовий досвід щодо таких трансформаційних процесів був недостатньо вивчений. Це призвело до значного зниження економічної ефективності всієї економічної діяльності. Своєчасних коректив із позиції державного регулювання на ліквідацію або недопущення цих негативних явищ не було зроблено. Тому не випадково вітчизняна економіка продовжує залишатися сировинним придатком інших країн і піддається кризовим впливам. З огляду на це доцільно:

- розробити стратегію розвитку всієї української економіки з визначенням першочергових пріоритетів (АПК, ПЕК, машинобудування, економічної і оборонної безпеки) з відповідним поєднанням державного і ринкового регулювання і з метою збільшення кількості робочих місць;
- кредитно-фінансове і податкове державне регулювання повинно бути підпорядковане стимулюванню виробництва, інвестиційно-інноваційному розвитку економіки;

Таблиця 1

Кредити надані в економіку України на кінець 2007 р. (млн. грн.)**

Види кредитів	Усього	в % до ВВП	у тому числі				Із загальної суми за кредитами, наданими суб'єктами господарювання					
			У національній валюті, млн. грн.	в іноземній валюті, млн. грн.	в % до ВВП	Усього	в % до ВВП	У національній валюті, млн. грн.	в іноземній валюті, млн. грн.	в % до ВВП		
											у тому числі	
Усього кредитів	426863	59,87	213798	29,99	213065	29,88	271417	38,07	158828	22,28	112589	15,79
в т.ч.												
– в поточну діяльність	332173	46,59	186738	26,19	145435	20,40	225683	31,65	138952	19,49	86731	12,17
– в інвестиційну діяльність, із них	94690	13,28	27060	3,80	67630	9,47	45734	6,41	19876	2,79	25858	3,63
– фінансовий лізинг	435	0,06	273	0,04	162	0,02	427	0,06	268	0,04	159	0,02
– поточні кредити	51888	7,28	11360	1,59	40527	5,68	11425	1,60	5458	0,77	5967	0,84
– інші кредити в інвестиційну діяльність	42368	5,94	15426	2,16	33881	4,75	33881	4,75	14150	1,98	19731	2,77

* ВВП на кінець 2007 р. становив 712 945 млрд. грн.

** За даними: [14, с. 33]

Таблиця 2

Інвестиції в основний капітал за видами промислової діяльності, млн. грн *

	2001 р.	% до основного капіталу	2002 р.	% до основного капіталу	2003 р.	% до основного капіталу	2004 р.	% до основного капіталу	2005 р.	% до основного капіталу	2006 р.	% до основного капіталу
Промисловість	13651		15112		19726		28191		35031		44804	
Добувна промисловість	4234	31,02	3819	25,27	4523	22,93	6345	22,51	8107	23,14	8594	19,18
– добування паливно-енергетичних, корисних копалин	3523	25,81	3140	20,78	3539	17,94	4930	17,49	6061	17,3	6180	13,79
– добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	711	5,21	679	4,49	984	4,99	1415	5,02	2046	5,84	2414	5,39
Переробна промисловість	7084	51,89	8433	55,8	11659	59,1	16663	59,11	22399	63,94	30113	67,21
– виробництво харчових продуктів напоїв та тютюнових виробів	2187	16,02	3086	20,42	4109	20,83	5016	17,79	6418	18,32	8290	18,5
– легка промисловість	161	1,18	146	0,97	266	1,35	360	1,28	493	1,41	409	0,91
– текстильне виробництво, виробництво одягу, хутра	129	0,94	118	0,78	198	1	271	0,96	344	0,98	290	0,65
– виробництво коксу продуктів нафтоперероблення	771	5,65	572	3,79	1056	5,35	1397	4,96	1979	5,65	1910	4,26
– хімічна та нафтохімічна промис- ловість	700	5,13	798	5,28	848	4,3	1688	5,99	2376	6,78	2638	5,89
– хімічне виробництво	583	4,27	583	3,86	615	3,12	1107	3,93	1668	4,76	1613	3,6
– виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	322	2,36	412	2,73	697	3,53	1258	4,46	1537	4,39	3753	8,38
– металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	1422	10,42	1366	9,04	2032	10,3	3282	11,64	5575	15,91	6971	15,56
– машинобудування	940	6,89	1024	6,78	1646	8,34	2268	8,05	2251	6,43	3653	8,15
– виробництво транспортних засобів	256	1,88	279	1,85	564	2,86	779	2,76	724	2,07	1348	3,01
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2333	17,09	2860	18,93	3544	17,97	5183	18,39	4525	6096	13,61	13,61

* За даними: [10, с. 204]

- державне регулювання повинно здійснюватися у пріоритетних напрямках (стратегічних і соціально спрямованих) розвитку вітчизняної економіки.

Список використаних джерел

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс; пер. с англ. – М.: Прогресс. –1978. –495 с.
2. Цвіт стислого коріння / за заг. ред. С.К. Реверчука. – К.: Знання, 2004. – 213 с.
3. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження / С.В. Мочерний. – Львів: Світ, 2004. – 416 с.
4. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки). «Шляхом європейської інтеграції» / [А.С. Гальчинський, В.М. Геець та інші]; Нац. ін-т стратег. досліджень, Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтеграції України / ІОЦ Держкомстат України 2004. – 416 с.
5. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. / під керівн. І. Плачко-ва. – К.: Мінпаливенерго, 2006.
6. Бардиш Г.О. Проблеми трансформації і реструктуризації української економіки: [монографія]. – Львів: ЛБІ НБУ, 2006. –479 с.
7. Регіональна економіка. – 2007. – №4.
8. Бюлетень Національного банку України. –2008. – січень. – С. 52-53.
9. Бюлетень Національного банку України. –2007. – грудень. – С. 29-32.
10. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2007. – С. 204
11. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки: [навч. посібн.] / О.І. Ковтун. – Львів: Новий Світ-2000, 2006. – С. 210.
12. День. – 2009. – № 34 – [27.02.09]. – С. 2.
13. Бюлетень Національного банку України. –2007. – червень. – С. 125–126.
14. Статистичний щорічник України за 2007 рік. / Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2008. – С. 204.

Гладкая У.Б. Инвестиционная деятельность и ее государственное регулирование.

Исследована сущность инвестиционной деятельности и ее потребности в государственном регулировании. Предложены принципы и приоритеты, на которых должна базироваться инвестиционная политика Украины. Рассмотрены причины, которые способствовали зарождению экономического кризиса в Украине. Предложен рецепт выхода из финансового кризиса.

Ключевые слова: инвестиции, государственное регулирование, приоритеты инвестиционной деятельности, кризис, экономический кризис, финансовый кризис, рыночная экономика.

Gladka U.B. Investment Activity and its Government Control.

Essence of investment activity and its requirement in government control has been investigated. Principles and priorities which the investment policy of Ukraine must be based on have been offered. Reasons which caused the economic crisis in Ukraine have been considered. The recipe of the way out of the financial crisis has been given.

Key words: investments, government control, priorities of investment activity, crisis, economic crisis, financial crisis, market economy.

Надійшло 13.01.2009 р.